

درس خارج فقه استاد حمید درایتی

جلسه دوازدهم، ۱۸ مهر ۱۴۰۰

موضوع: کتاب الشركة/ شرکت تعاونی / جمع بندی حقوقی

جمع بندی

بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی، نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه ریزی منظم و صحیح استوار است. با توجه به جایگاه ویژه ای که قانون برای بخش تعاونی در نظر گرفته است [1] و اهدافی را که از تشکیل آن دنبال می کند [2]، ضرورت بررسی فقهی این چنین شرکتی غیر قابل انکار است.

با توجه به ساختاری که قانون گذار برای شرکت های تعاونی در نظر گرفته و مختصات که برای آن ترسیم نموده است، این شرکت تمایزاتی با شرکت فقهی (که در قانون مدنی منعکس شده است) و یا سایر عقود شرعی (مانند عقد مضاربه) دارد که نیاز به تحلیل فقهی و تنظیم شرعی خواهد داشت.

قبل از ورود به بررسی فقهی شرکت های تعاونی ضرورت دارد این ممیزات و بزنگاه های شرعی إحصاء شود که عمده ی آن ها به شرح ذیل است:

۱- حداقل اعضاء لازم برای تشکیل شرکت تعاونی هفت نفر است، درحالی که شرکت فقهی با دو نفر و بیشتر محقق می شود.

۲- ۵۱٪ سرمایه ی شرکت تعاونی باید توسط اعضاء تأدیه شود و مابقی سرمایه می تواند با تسهیلات دولتی تأمین گردد لکن در این صورت دولت صرفاً شریک شرکت تعاونی بوده و عضویت نسبت به آن نخواهد داشت، در حالی که در شرکت فقهی صرف آورده ی مالی موجب مشارکت و عضویت در شرکت خواهد بود.

۳- ثبت و تشکیل شرکت های تعاونی منوط به آن است که يك سوم کل سرمایه، پرداخت (در صورتی که نقد باشد) یا تقویم و تسلیم (در صورتی که غیر نقد باشد) شود، در حالی که بنابر نظر مشهور فقهاء مال المضاربة صرفاً باید نقد باشد.

۴- اگرچه قانون گذار سهم را واحدی از سرمایه یک شرکت یا اتحادیه تعاونی معرفی کرده است که میزان آن در اساسنامه ذکر می شود [3] اما در عین حال این چنین مقرر نموده که در هنگام انحلال شرکت صرفاً مبلغ اسمی هر سهم به اعضاء استرداد می شود، در حالی که اگر حقیقتاً

سهم حصّه ای از دارایی شرکت باشد لامحاله باید اعضاء مالك ارزش حقیقی سهم باشند همچنان که در شرکت فقهی نیز این چنین است.

۵- ورود به شرکت تعاونی و به عضویت درآمدن نسبت به آن با محدودیت های قانونی روبرو است، درحالی که اعمال محدودیت نیازمند سبب شرعی می باشد.

۶- انتقال اختیاری سهام هر عضوی به سایر اعضاء و یا غیر اعضاء با محدودیت هایی مانند موافقت هیأت مدیره روبرو است، در حالی که عقد الشركة از منظر شرعی يك عقد جائز بوده و طبعا فسخ آن در هر زمانی ممکن خواهد بود. مضافا به اینکه مقتضی قاعده تسلیط (الناسُ مُسَلِّطُونَ عَلَى اموالِهِم) نیز جواز انتقال ملك از مالك تحت هر شرائطی است.

۷- اصل اولی در شرکت های تعاونی تساوی سرمایه اعضاء و سهام آنان است، در حالی که نسبت به شرکت فقهی تساوی مشارکت ضرورتی نخواهد داشت.

۸- قانون گذار شرکت تعاونی را ملزم به ذخیره های قانونی و احتیاطی و پرداخت حقّ بخش آموزش نموده است و قسمتی از ذخیره قانونی را حتی بعد از انحلال شرکت غیر قابل تقسیم می داند، در حالی که براساس شرکت فقهی تمام سود خالص شرکت برای شرکاء می باشد.

۹- اختصاص سود شرکت تعاونی به اعضاء می تواند بر اساس درصد مشارکت آنان با شرکت باشد (مازاد برگشتی)، در حالی که سود شرکت فقهی به تناسب سرمایه تخصیص می یابد.

۱۰- افزایش یا کاهش سرمایه در شرکت های تعاونی فقط به مقتضای يك فرآیند قانونی ممکن خواهد بود، در حالی که در شرکت فقهی صرفا با موافقت شرکاء محقق می شود[4].

---

[1] بسیاری از اقتصاددانان معتقدند نقش بی بدیل بخش تعاونی در نظام اقتصادی کشور، بسیار مؤثرتر از فعالیت های بخش خصوصی است.

[2] ماده ۳ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران: اهداف بخش تعاونی عبارت است از: ۱- ایجاد و تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل. ۲- قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر بکارند ولی وسائل کار ندارند. ۳- پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروههای خاص جهت تحقق عدالت اجتماعی. ۴- جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت. ۵- قرار گرفتن مدیریت و سرمایه و منافع حاصله در اختیار نیروی کار و تشویق بهره برداری مستقیم از حاصل کار خود. ۶- پیشگیری از انحصار، احتکار، تورم و اضرار به غیر. ۷- توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی بین همه مردم. ۸-

کمک به تأمین عدالت اجتماعی و توانمندسازی اقشار متوسط و کم درآمد. ۹- ارتقای کارآیی بنگاه های اقتصادی و بهره وری منابع مادی و انسانی و فناوری و افزایش رقابت پذیری در اقتصاد ملی.

[3] ماده ۱ قانون شرکت های تعاونی.

[4] باتوجه به اینکه مشهور فقهاء إدخال در ملك را نیز مانند إخراج از ملك متوقف بر إذن و رضایت مالك دانسته اند، افزایش سرمایه نسبت به اموال مشاع نیز باید با رضایت تمام شرکاء صورت گیرد زیرا سرمایه گذاری بیشتر يك شريك به منزله ی إدخال در اموال دیگران می باشد.